

Percepcija "cajki" od strane mladih u Hrvatskoj iz kulturološke perspektive

Kovačević, Lana

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:372421>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet

Lana Kovačević

Percepcija „cajki“ od strane mladih u Hrvatskoj iz kulturološke
perspektive

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2024.

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet

Odsjek za kulturalne studije

Lana Kovačević

0009092104

Percepcija „cajki“ od strane mladih u Hrvatskoj iz kulturološke
perspektive

ZAVRŠNI RAD

Sveučilišni prijediplomskistudij Kulturologije

Mentor: dr.sc. Sanja Puljar D' Alessio

Rijeka, 2.9. 2024.

Izjava o autorstvu završnog rada

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala završni rad pod naslovom „Percepcija cajki od strane mladih u Hrvatskoj iz kulturološke perspektive“. Svi dijelovi rada, podatci i ideje koje su u radu citirane ili parafrazirane navedeni su u popisu literature na kraju rada.

U Rijeci, 02. 09. 2024.

(potpis studentice)

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Metodologija	2
3. Povijest pojma cajka	3
4. Narodnjak ili turbofolk – generacijski jaz u izjavama	6
5. Učestalost i dostupnost „cajki“ u Hrvatskoj	7
6. Utjecaj turbofolka na politiku i kulturu u Hrvatskoj	9
6.2. Nacionalizam nekad i danas	9
6.3. Povezanost stanja društva i tekstova u turbofolku i narodnjaku	11
6.4. Društvene vrijednosti u narodnjaku i turbofolku	13
7. Istaknute vrijednosti žena u narodnjaku i turbofolku	16
8. Zaključak	19
1. Sažetak	21
8.2. Abstract	21
9. Literatura	22

1. Uvod

U ovom radu govorit ću o percepciji cajki od strane mladih u Hrvatskoj.

Cilj istraživanja bio je uvidjeti na koji način mladi danas promatraju fenomen turbofolka, narodne glazbe i „cajki“ u Hrvatskoj, te kako „cajke“ utječu na kulturu i život mladih danas u Hrvatskoj. Za potrebe rada izradila sam anonimnu anketu s 40 ispitanika i provela sam 10 polu strukturiranih intervjua. Odabrane su osobe u dobi od 18 do 26 godina. Potječu iz različitih socijalnih sredina. Neki su učenici i studenti, dok neki već rade, a dolaze iz različitih gradova Hrvatske.

Kako bih obradila temu percepcije fenomena „cajki“ među mlađom populacijom, bila je potrebna analiza samog pojma i njegovog nastanka kroz povijest balkanskih država. Radi se o kulturnom fenomenu koji je ujedno i termin koji se koristi u svakidašnjem govoru kao naziv za narodnu muziku, narodnjake, „kafansku muziku“ i turbofolk. Provlači se po Balkanu zadnjih stotinjak godina. Stoga sam istraživanje usmjerila na povijest unutar srpskog konteksta i razvoj „cajki“ i narodne muzike, te hrvatskog konteksta i okolnosti unutar kojih nastaje glazba narodnog prizvuka koja se i danas sluša u još većem broju.

Turbofolk je podžanr koji nastaje pretvaranjem tradicionalne narodne glazbe u komercijalnu glazbu. Turbofolk je pretežno negativno komentiran od strane ispitanika ankete radi društvenih vrijednosti i motiva koje promovira, dok se narodnjaci, odnosno narodna glazba, ipak vrednuje jer u sebi sadrže etičke vrijednosti o čemu ću više reći u poglavlju „Društvene vrijednosti u narodnjaku i turbofolku“.

Percepciju predstavljanja žena u turbofolku istražila sam putem ankete, na način da sam postavila pitanja koja se bave pozicijom u koju se žena stavlja u odnos sa muškarcem, te koliko turbofolk utječe na prava žena danas. Prema odgovorima ispitanika, žene u turbofolku su često objektivizirane i predstavljene prema izvrnutim stereotipima, kao „ljubavnice“, „submisivne muškim seksualnim željama“ ili kao „dame noći“.

2. Metodologija

Istraživanje se bazira na kvalitativnim i kvantitativnim podacima dobivenim od mladih ljudi u dobi između 18 i 25 godina. Kako bih otkrila na koji način omladina promatra pojam „cajki“ danas, provela sam anonimno anketno istraživanje i polustrukturirane intervjuje.

U polustrukturiranim intervjuima sudjelovalo je devet osoba iz Zagreba i Rijeke te jedna sudionica s otoka Raba. Dob sudionika kreće se od 21 do 26 godina. Ispitanici su iznijeli svoje viđenje pojma „cajke“ na temelju svoje perspektive i okolnosti unutar kojih su odrastali, te samim tim utjecali na njihovo mišljenje.

Anonimna anketa sadrži odgovore 40 ispitanika, od kojih je 37 žena i 3 muškarca. 28 ispitanika je u dobi između 21 i 25 godina, dok je 12 osoba u dobi od 18 do 20 godina.

17 osoba je iz grada Rijeke, iz Varaždina i Čakovca su 3 osobe, 2 osobe su iz Zadra i 2 s otoka Raba. Iz Vukovara, Virovitice, Bjelovara, Karlovca, Pazina, Vodica, Slatine, Kutine, Pule, Varaždina, Poreča i Zaboka je po jedan ispitanik.

Između ostalih pitanja, anketiranim osobama postavljeno je pitanje kada su se prvi put susrele s pojmom „cajki“. 15 sudionika izjasnilo se da su se s tim pojmom susreli već s 10 godina, 14 sudionika s 12 godina, a 9 sudionika s 15 godina. Navedeni podatak govori nam da se radi o pojavi koja je popularna i široko zastupljena u Hrvatskoj.

25 osoba u anketi kaže kako je slušalo „cajke“ radi okoline koja ih je okruživala, dok 15 osoba ističe da nikad nije slušala „cajke“ radi okoline. Dok 15 osoba ističe kako se s „cajkama“ susreće svakog dana, samo dva ispitanika ističu da se nikad ne susreću.

Kako bih objasnila razvoj pojmova narodnjak i turbofolk, koje su ispitanici povezivali sa terminom „cajka“, koristila sam knjigu Alekseja Gotthardija Pavlovskog, pod naslovom „Narodnjaci i turbofolk u Hrvatskoj. Zašto ih (ne) volimo?“ i tekst Catherine Baker „*The concept of turbofolk in Croatia: inclusion/exclusion in the construction of national musical identity*“. Pavlovsky kroz svoje djelo objašnjava razvoj i podrijetlo narodnjaka i turbofolka na području Balkana.

Vrijednosti turbofolka i narodnjaka se razlikuju. Kako bih prikazala te različitosti, koristila sam tekst Kristine Prkić-Palavre i Izeta Pehlića pod nazivom „*Vrijednosne osobnosti sevdalinke i turbo-folk muzike kao muzičkih izraza.*“ Posebno poglavlje sam posvetila feminističkoj perspektivi cajki te sam se bavila percepcijom žena u turbofolku. Knjigu Carole Pateman pod naslovom „*Ženski nered: demokracija, feminizam i politička teorija*“ upotrijebila

sam kako bih objasnila povijest i vrijednosti patrijarhalnog društva koje se promoviraju u „cajkama“.

3. Povijest pojma cajka

Općenito, „cajka“ je izraz koji se koristi za pjesme nastale na balkanskom područja. No, u Hrvatskoj se riječ „cajka“ najčešće koristi kao pogrđni naziv za pjesme srpskog i bosansko – hercegovačkog podrijetla, danas poznatije kao turbofolk. Takav stav ističe dvadeset dvogodišnja djevojka iz Rijeke koja u razgovoru kaže: “Mislim da je cajka samo pogrđan naziv za pjesmu koja dolazi s istoka.”

Problem je što fenomen turbofolka unutar glazbene i medijske scene i dalje nema svoju univerzalnu definiciju, odnosno oko nje se i danas vode rasprave (Plantak 2020). Stoga, da bi objasnili kompleksnost termina „cajke“ treba zaći dublje u prošlost i spomenuti razvoj narodne glazbe, odnosno takozvanih narodnjaka. Prema Alekseju G. Pavlovskom, narodnjaci nastaju na tlu Srbije, te Bosne i Hercegovine još za vrijeme 1960–ih. Žene koje pjevaju takvu vrstu muzike nazivaju se „cajkama“. Putem produkcijskih kuća koje su surađivale, te putem imigracija i muškaraca koji su odlazili služiti vojni rok u druge jugoslavenske države, narodnjaci su se širili po čitavoj Jugoslaviji, prema tome i Hrvatskoj, Sloveniji, Crnoj Gori, Kosovu i Sjevernoj Makedoniji (Pavlovsky 2014). S vremenom se termin „cajke“ počeo vezati uz glazbu.

Ispitanici koje sam intervjuirala imali su poteškoća kod pitanja „što je to cajka?“ Djevojka koja je odrastala u Rijeci, a sada ima 26 godina u intervjuu opisuje pojam cajka na sljedeći način: „Cajka je za mene smiješna narodna pjesma tipa Đogani „Gljiva ludara“ ... očito ide u neku karikaturu, to je za mene cajka.“ Dok djevojka koja je svoje djetinjstvo provela na Rabu i ima 21 godinu navodi da su za nju cajke također narodna muzika, no ipak ističe modernizaciju i razvoj turbofolka: „Ima elemente narodne muzike koja je modernizirana.“ Djevojka koja studira na Filozofskom fakultetu u Rijeci i ima 21 godinu, smatra da je pojam cajka: „...žargonizam za turbofolk, to bi opisala kao narodnu glazbu, sa određenim tematikama i bitom.“ Osim ovakvih pogleda na cajku kao moderniziranu narodnu glazbu općenito, drugi dio ispitanika pojam „cajka“ veže teritorijalno za područja izvan Hrvatske, odnosno za Srbiju i Bosnu i Hercegovinu i ostale dijelove bivše Jugoslavije. Tako djevojka iz Rijeke (26) u intervjuu navodi sljedeće: „Cajka je za mene folk muzika iz Srbije. Ljudima je to i iz Crne gore, ne daj bože da je nešto popularno i iz Bosne... znači sve što je folk prizvuka. Onim ljudima koji osuđuju cajke je to sve što nije hrvatsko i mladima koji ne slušaju, ili se prave da ne slušaju, a pogotovo starijima.“

Iz intervjuu sudionika i Pavlovskyjevog opisa možemo zaključiti da je danas pojam

cajke definitivno vezan za vrstu muzike potekle od naroda sa područja bivše Jugoslavije: Srbije, Hrvatske, BiH, Makedonije, Crne gore i Slovenije. Termin „turbofolk“ u hrvatski vokabular doveden je iz diskursa o srpskoj glazbi, te ga je teško definirati unutar hrvatskog konteksta. Stoga Catherine Baker ističe kako se taj pojam danas više koristi u hrvatskim medijima kako bi se opisali srpski glazbeni izvođači, te hrvatska glazba koja se pušta u barovima/klubovima, takozvanim „narodnjačkim klubovima“ (Baker, 2007 : 3) Danas se termin „turbofolk“ primjenjuje u svakodnevnom govoru. Dakle riječ turbofolk koristi se i u žargonu i kao podvrsta žanra u narodnoj muzici koji nastaje početkom 90-ih. U srpskom vokabularu „turbofolk“ predstavlja srpske i hrvatske glazbene produkcije koje se bave stvaranjem turbofolka. Riječ je o pojmovnoj kategoriji koja se kroz kritički aspekt koristi i povezuje sa pojmovima poput banalnosti, tuđine, nasilja i kiča „te na takav način dovodi kritičarskom aparatu gotove strategije distanciranja“ (Baker, 2007 : 1). Muzika narodnjaka 60-ih godina prošlog stoljeća slušala se na području Posavine i sesvetskog Prigorja u gostionama i izletištima gdje su se okupljali ljudi iz okolnih sela. Publika je tada bila srednjeg staleža. Točnije, bilo je riječ o radničkom stanovništvu. No, na zabave s tom muzikom, ističe ispitanica iz sesvetskog Prigorja u Pavlovskyjevoj knjizi, dolazili su i političari i policajci. Hrvati su pokušavali kopirati i naučiti svirati takav stil tradicionalne srpske i bosanske muzike jer su ljudi to voljeli slušati (Pavlovsky 2014).

Čovjek je društveno biće koje živi u manjim jedinicama društva, zajednicama poput obitelji, radnim zajednicama ili religijskim zajednicama. U ovom slučaju riječ je o društvenim zajednicama koje nastaju uz pomoć posrednika kojeg predstavlja muzika koja na kraju utječe jednim djelom na sustav kulture (Ritzer 1997). Pojedinci koji konzumiraju sadržaj u isto vrijeme utječu na razvoj kulture, konzumirajući proizvode koja im je dana. Slušajući takvu glazbu koja je proizašla s prostora druge države, dolazi do širenja specifičnih normi poput moralnih vrijednosti društva. Kao što navode dvije djevojke iz Rijeke putem ankete : „Smatram da utječe na kulturu i odrastanje jer slušatelje uči o nekim vrijednostima, moralu i slično, na način da će osobe koje slušaju isključivo takvu glazbu vrlo vjerojatno imati primitivno razmišljanje.“ Dok druga djevojka smatra kako su ugroženija skupina maloljetne osobe: „Mislim da muzika više utječe na maloljetne osobe iz razloga što su u procesu odrastanja i traženja sebe, pa se često zna dogoditi da svoj karakter izgrađuju na temelju muzike koju slušaju.“

Pojam „cajka“ ispitanici intervjuja najviše identificiraju sa srpskom muzikom, stoga su se u razgovorima pojavili različiti pojmovi poput: “ folk muzika iz Srbije“, „smiješna narodna muzika“, “ novi val srpske muzike“, „pjesma koja u sebi sadrži ekavicu“. Djevojka iz Opatije

koja ima 21 godinu ipak primjećuje razliku u pojmovima turbofolk i narodnjaci: „Ja sam uvijek mislila da su „cajke“ i turbofolk i narodnjaci, mada su meni ljudi uvijek govorili da su to tri različite stvari, ne dvije. I sad više ne znam šta je šta, ali definitivno postoji razlika između turbofolk i narodnjaka... Turbofolk bih povezala više sa elektronskom glazbom.“ Pavlovsky razliku u narodnjacima i turbofolku objašnjava na sljedeći način. Počeci narodne muzike započinju spojem glazbe različitih naroda Jugoslavije, te se javlja prvi put 1926. godine, te 60-ih godina pod punim nazivom, narodna glazba, poznatije kao narodnjak (Pavlovsky 2014). Neki istraživači smatraju da je to čak došlo na tlo Balkana od strane zapadnih utjecaja i društvenih promjena. Primjerice, Rašid Durić ističe kako novokomponirana narodna pjesma nastaje u međuratnom vremenu unutar južnoslavenskog prostora koji ima drugačije socijalno – kulturne oblike življenja pod utjecajem urbanizacije i migracije iz sela u gradove (Pavlovsky 2014). Povijest termina turbofolk u Srbiji odnosi se na „turbofolk“, koji je nastao 1990-ih spajanjem različitih žanrova sa narodnom muzikom s ciljem promoviranja hip-hopa, techno i dance glazbe (Pavlovsky 2014:110).

Prilikom odgovora ispitanici su najčešće navodili autore i pjesme za primjer, jer im je sam pojam cajke bio težak za objasniti, što su mi i sami istaknuli kroz intervju, poput studentice iz Zagreba koja kaže: „Mislim da su cajke one starije tipa šta „drndaju, harmonikice pa krešte, Lepa Brena, Karleuša, Dara Bubamara, Mile Kitić, ti ljudi to definitivno...“ ili muškarac iz Boljuna koji se služio različitim pjesmama da bi mi objasnio razliku cajki danas i nekad : „Znaš pjesmu „Pariške kapije“, to mi je na granici, ali mi je to dobra pjesma, no ovo novo mi nisu cajke. Cajka iza 2015. ne znam da li je cajka.“ Dakle, ispitanici razlikuju starije cajke koje su bliže izvornom narodnom izričaju od turbofolka koji nastaje 90-ih godina miješanjem različitih modernih žanrova s narodnom muzikom.

U Srbiji se narodna muzika počela razvijati prvo 1920-ih, zatim ponovno postajla aktualna 60-ih, za vrijeme Jugoslavije, kada se počela puštati na radiju i nastajati u diskografskim kućama. Prema Petru Binguliću, u Srbiji je tako došlo do stvaranja novih narodnih pjesama, a Radio Beograd tradicijsku pjesmu oblikuje i predstavlja kroz nekoliko kategorija: „Izvorna muzika“ koja je predstavljala neobrađenu tradicijsku pjesmu, „Improvizacija“ kao obrada originala koja teži biti što sličnija, „stilizacija“ koja je predstavljala „umjetničke operne obrade tradicijskih pjesama“ i „Obrada“ koja je predstavljala nova autorska djela nadahnuta tradicijskim štihom. No problem je bio što se težilo ka tome da se „folklor fiksira“ i „autorizira“ te da se „autorom“ smatra obrađivač tradicijske glazbe. To se kosi s načinom na koji tradicionalna glazba živi (Pavlovsky 2014 : 69 – 70).

Prema Dunji Rihtman–Augustin folklor je umjetnički proizvod nekog naroda ili grupe

ljudi, predstavljen u svom izvornom obliku (Rihtman-Auguštin 1978). Pri tome postoji potreba koja se iskazuje i od strane struke, da se sačuva izvorni folklor pa tako i izvorna pjesma naroda. U koliko se folklor, odnosno pjesme, ostave nepromjenjene pri čemu ih ne prožme duh novog vremena a u kojem narod sada živi, postoji velika vjerojatnost da će izgubiti svoju životnost. Folklor, pa tako i pjesma mora živjeti u narodu.

Izvorni oblik glazbe se ustvari mora razvijati, ali pri tome postoji opasnost da izgubi svoju izvornost i tradicionalnost jer dolazi do procesa folklorizacije, odnosno „procesa degradacije izvorne narodne umjetnosti“ (Rihtman-Auguštin 1978: 21). Narodni izričaj, pod utjecajem vanjskih interesa globalnog društva ili masovnih medija stvara novi prizvuk kulture. Izvođenje folklornog djela unutar prostora industrije ima za cilj zabaviti publiku koja predstavlja šire slojeve društva koji nemaju „neposredne veze“ s tradicijom (Rihtman-Auguštin 1978). Odnosno, s jedne strane je dobro jer se glazba razvija u skladu s društvom. Time se gubi izvornost folklor, ali se dobiva novi doživljaj sadašnjeg trenutka društva, sukladno razvoju tehnologiji i trendovima.

4. Narodnjak ili turbofolk – generacijski jaz u izjavama

Razvoj narodne glazbe dovodi do problematizacije u percepciji, odnosno koju vrstu muzike možemo staviti pod termin „cajke“ i „turbofolka“. Starija generacija, u provedenim intervjuima, pojam cajki navodi kao narodnjak, dok mlađa generacija cajki povezuje s turbofolkom koji se modernizira na način da se žanrovi tehna, repa i narodne muzike miješaju s ciljem da se stvori komercijalna glazba.

Stara tradicijska glazba odnosi se na ono što ispitanici misle kad kažu stara „kafanska“ muzika koja spada pod folklor, dok današnje narodnjake koji nastaju pod utjecajem drugih žanrova promatraju s dozom nesigurnosti ne znajući u koji žanr bi ih svrstali. Muškarac iz Rijeke, 23 godine, sa završenim fakultetom medija u Dubrovniku, komentira: „...da ljudi zapravo krivo svrstavaju taj trep, i sve nešto što dolazi sa istoka odnosno iz Srbije i Bosne i svrstavaju u taj jedan koš, koji nazivaju cajka... Mislim da ljudi danas imaju krivu percepciju šta je to cajka i mislim da većina ljudi puno različitih žanrova svrstava pod cajke...“ Isto mišljenje dijeli i djevojka koja je odrasla u Zagrebu i ima 22 godine, trenutno studentica prava, ističe: „...cajke one starije tipa šta „drndaju, harmonikice pa krešte, Lepa Brena, Karleuša, Dara Bubamara, Mile Kitić, ti ljudi to definitivno, ja ne slušam i smatram da su to cajke, a ovo što je danas Teodora, Jala Buba, Nući... to mi je kao neki turbofolk, trep. Ne znam. Slične teme obrađuju u pjesmi ali je potpuno različiti ton, glas i uređaji koji se koriste i stvaraju potpuno

drugačiju muziku.“

Već od 60-ih godina narodnjaci se dijele u određene podvrste narodne muzike. Takav sustav podijeljenosti imamo i danas, te je sad jasnije zbog čega su ispitanici imali poteškoća s preciznim definiranjem cajki. Muškarac iz Rijeke u intervjuu kaže: „Danas se izgubilo pravo značenje cajki odnosno narodnjaka ili turbofolk muzike koja označava prijašnju eru glazbe koja se danas ne prakticira, u što spadaju Lepa Brena, Dara Bubamara i slično, dok danas više nemamo pravog turbofolk izvođača već to spada pod pop rep i trep i tako to,..“ Trepfolk kojeg ispitanici spominju je žanr koji je nastao za vrijeme 21. stoljeća, spojem repa i turbofolka, te vrši utjecaj liberalnih zapadnih vrijednosti na mladu publiku (Dragojlo, n.d.).

O tome govori i Pavlovsky objašnjavajući kako se novi glazbeni pravci unutar narodnjaka ili „druga posredovana egzistencija folklor“ (Rihtman-Auguštin 1978 : 21) nastavljaju na prijašnju folklornu muziku koja pritom ne nestaje, već se razvija za širu publiku (Pavlovsky 2014). Pojam turbofolka se javlja tek krajem 80-ih godina prošlog stoljeća i dolazi sa pojavom Lepe Brene, putem modernizacije narodnjaka. Pojavljuje se pojam novokomponovana narodna muzika, kako ističe Šarić u svom članku (Šarić 2023). Narodnjak se pomiče prema terminu zabavne/pop glazbe, točnije rečeno, riječ je o popularnoj glazbi s „narodnjačkim mementom“ odnosno podsjetnikom. Od 1990-ih dolazi do miješanja narodnjaka sa popularnom dance, tehno i pop – glazbom. Ono što je takvoj glazbi davalo štih narodnjaka i ostalo u prizvuku pjesama jesu “trileri, vibrati i melizmi „ koji se nalaze u narodnjaku, što u kasnijem razvoju dovodi do nestajanja harmonike koju će zamijeniti „sintetizirani zvukovi sa zapada i semplovi“ orijentalnih tradicijskih glazbi (Pavlovsky 2014 : 98 - 102). Očigledno, se „cajke“ samo razvijaju u duhu vremena.

5. Učestalost i dostupnost „cajki“ u Hrvatskoj

Mogli bi reći da nepoželjnost folklorizirane narodne muzike u Hrvatskoj seže još od 1925. godine, kada nastaje kulturna organizacija Hrvatske seljačke stranke pod nazivom „Sloga i župa“. Početkom 20-ih godina prošlog stoljeća kada se počinju javljati utilitarističke metode na svim razinama, pa tako i u kulturi (Mikelić 2019:7), organizaciju „Sloga i župa“ su činili kulturno-prosvjetna udruga pod nazivom „Seljačka sloga“ (Leček 2022:44), te Seljačka pjevačka župa »Matija Gubec«, koja je osnovana zahvaljujući „Seljačkoj slozi“. Temelj načela Seljačke sloge zasnovan je na brizi o društvenim problemima, za koje su smatrali da ih mogu riješiti bez uplitanja državnih tijela. Bavili su se državnom prosvjetnom politikom (Leček 2022). Sloga se bunila protiv tuđinske gradske popularne muzike koja je zahvatila tradicionalnu

narodnu glazbu. Popularna muzika smatrala se opasnom za narodnu glazbu Hrvatske jer bi to dovelo do nestajanja tradicionalnog, domaćeg i na kraju krajeva hrvatskog (Pavlovsky 2014).

Narodnjaci su se u Hrvatskoj počeli razvijati još tijekom Drugog svjetskog rata. NDH ih je koristila za ohrabrivanje i bodrenje svojih vojnika, hrvatskom tradicijskom glazbom. Za razliku od njih, partizanska strana, NOP (Narodnooslobodilački pokret), koju su činili pripadnici različitih naroda Jugoslavije, bili su bodreni narodnom glazbom drugih naroda bivše Jugoslavije u ratu (Pavlovsky, 2014). Pri tome možemo zaključiti da se glazba sljedećih 60 godina formulirala na temelju političkih i ratnih pobjeda i poraza koji su se odvijali u vrijeme 40-ih godina prošlog stoljeća. Tekstom o narodnoj muzici bavi se i Rudolf Herceg koji navodi kako su hrvatske narodne popijevke počele nestajati još za vrijeme 50-ih godina prošlog stoljeća kada ih je zamijenila „ciganska roba“. Pojedine pjesme narodnog porijekla Pavlovsky također ističe kao djela koja su „svojim sadržajem i svojom melodijom daleko od umjetnosti i pristojnosti....“, (Pavlovsky 2014 : 61).

U Hrvatskoj narodna muzika postaje popularnija tijekom 50-ih godina kada počinje ispunjavati prostore diskografskih kuća koje počinju koristiti narodnjake kao izvor zarade. Najjača izdavačka kuća na prostoru Jugoslavije bila je Jugoton (Pavlovsky 2014). 70-ih godina u Hrvatskoj narodnjaci su se mogli čuti ne toliko u centru koliko u okolici većih gradova poput Rijeke, Zagreba i Đakova. Danas djevojka iz Kutine slušanje narodnjaka u okolici većih gradova i u manjim gradovima ističe kao problem jer mještani nemaju slobodu izbora kada je u pitanju izlazak u grad te navodi: „Mladi u manjim gradovima u Hrvatskoj koji nemaju više različitih klubova su "primorani" upoznati se sa takvom glazbom ako žele izaći u klub s ekipom.“ Riječ je o manjim sredinama iz kojih je i potekla takva vrsta muzike koja se slušala početkom 50-ih godina u Hrvatskoj.

Neosporno je da se narodna glazba u hrvatskoj transformirala pod svakojakim povijesnim utjecajima unatoč pokušaja zaštite izvornosti. Zahvaljujući pojedinim društvima i udrugama koja njeguju stare običaje i pjesme još živi i postoji kao autohtona i izvorna, ali isto tako su prisutni i narodnjaci, folklorizirani glazbeni uradci koji nose elemente turbofolka i modernih glazbenih pravaca i isti su dostupni zbog komercijalnosti putem medija.

Anketirani sudionici primjećuju da je prisustvo cajki u svakodnevnom životu neizbježno: 15 osoba ističe kako se sa cajkama susreću svakog dana, samo dva ispitanika ističu da se nikad ne susreću. Najviše ispitanika je odgovorilo da se s njima susreće u klubu. Stoga ispitanica iz Rijeke u anketi danas primjećuje: „Samo kad šećeš gradom dovoljno ih je čuti. Netko provodi kroz crveno, iz auta s radija čuje se cajka. Na okupljanjima u klubovima ili vani u krugu ljudi koji ti nisu prijatelji, ali su poznanici tvojih prijatelja, slušaju se cajke zbog neke

određene društvene vibre. “

Na temu popularnosti turbofolka, odnosno na pitanje o dostupnosti cajki danas ispitanici objašnjavaju kako je razlog toga zasićenost i razvoj tehnologije i medija. Djevojka od 24 godine koja živi u Rijeci kaže: „Mladi vole slušati cajke iz više razloga: zato što je popularno pa ti uđe u uho, pa ti se sviđa htio ne htio, sviđa ti se.“ Muškarac iz Rijeke koji ima 23, godine na pitanje o popularnosti cajki u Hrvatskoj među mladima kaže: „Mislim da su nam popularnije cajke zato što su nam dostupnije, zato što tek u zadnjih 15 godina postoji You Tube i prenošenje glazbe, sve je prije bilo CD i ploča što nije bilo dostupno, a danas imamo Internet i zato je nastao tako veliki bum i danas je tehnologija toliko napredovala da muzika može otići u sve smjerove i onda ju imaš na internetu i u diskotekama i klubovima.“

6. Utjecaj turbofolka na politiku i kulturu u Hrvatskoj

6.2. Nacionalizam nekad i danas

Iz prethodnog poglavlja možemo zaključiti da su politički i ratni događaji kroz cijelo prošlo stoljeće, a posebno 1940–ih godina, utjecali i na politiku glazbene scene i popularnost narodnjaka na području Hrvatske sve do danas. S obzirom na tu činjenicu, postavlja se pitanje kakva je danas percepcija pojave ovakve glazbe u suvremenom društvu od strane hrvatske omladine. Stoga se anketiranjem mlađe populacije pokušalo doći do odgovora: vide li ispitanici ankete fenomen slušanja „cajki“ u Hrvatskoj kao problem.

Prema Rudiju Supeku, nacija je političko - povijesni subjekt, a nacionalizam je subjektivan i iracionalan stav pojedinca kada je u pitanju njegova nacija i kao takav može se javiti i kod inteligentnih i kod akademski školovanih ljudi (1992). Pri tom pojedinci pod različitim utjecajima smatraju svoju naciju superiornijom od druge.

Činjenica je da su Srbija i Hrvatska dijelile zajedničku državu još od „Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“, od 1918. do 1929. kada mijenja naziv u Kraljevinu Jugoslaviju koja se raspala početkom Drugog svjetskog rata. Potom isti narodi ponovno ulaze u zajednicu pod nazivom Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija koja egzistira od 1945. do 1992. Pri raspadu Jugoslavije 90-ih godina izbija krvavi rat između Srbije i Hrvatske, rat koji još uvijek „živi“ u pojedincima iz tih dviju država. Temeljem toga sam ispitanicima postavila pitanje: da li sve veća popularnost cajki utječe na smanjenje nacionalizma u Hrvatskoj (čiju prisutnost ću prikazati u nastavku rada). 27 ispitanika smatra da ne utječe, dok 13 ispitanika smatra da popularnost cajki igra ulogu u smanjenju nacionalizma.

Kada sam u razgovorima došla na temu o nacionalizmu i „cajkama“ odgovori su bili

podijeljeni. U poslijeratnoj eri, što je mlađe godište sugovornika, to je pojava nacionalizma manje vidljivija. Prema djevojci s Raba koja ima 21 godinu: „Mladima više nije bitan nacionalizam toliko, ima ga, ali opet ga nema koliko ga je prije bilo. A sad sve što su mlađa godišta, to je sve manje vidljiv nacionalizam kod mladih u društvu.“ No, ipak je vidljiv u situacijama kada se dopušta odnosno, ne dopušta, nastupanje u javnom prostoru na području Hrvatske određenim glazbenicima s balkanske muzičke scene. To ističe dvadesettrogodišnji muškarac koji je završio fakultet medija u Dubrovniku: „...osvrnuo bih se na muziku s balkanske scene odnosno Bosne i Hercegovine gdje ljudi na temelju te ekavice smatraju da je to cajka. Iako zapravo kad bi usporedili nekog srpskog pjevača koji pjeva na ekavici poput Marije Šerifović i nekog našeg kao Miu Dimšić, one pjevaju isti žanr i istu pjesmu, a zapravo jedina razlika je ta ekavica i zbog toga ljudi to smatraju cajkom.“ ...„Mislim da je taj žanr danas dosta tretiran prema nacionalnoj osnovi, jer mislim da kod nas u Hrvatskoj ima dosta izvođača koji imaju sličnosti sa srpskim tekstovima i izvođačima, koji dijele sličnu tematiku kao i srpske pjesme i on može bez problema nastupati po festivalima, dok recimo srpski izvođač koji nastupa u Hrvatskoj uvijek se diže neka fama oko tog. Ili zašto je bio toliki problem što Arenu u Hrvatskoj puni Aleksandra Prijović, a nije problem što je puni Giboni.“

Sličan slučaj kojeg sugovornik opisuje dogodio se 1975. godine za vrijeme bivše Jugoslavije. U, tada novoj zgradi „Vatroslava Lisinskog“ u Zagrebu trebao se održati solistički koncert, tada zvijezde narodne muzike, Silvine Armenulić s njenim gostima: Ljubiša Pavković, Tozovac, Usnija Redžepova, Meho Puzić, Zoran Kalezić, Cune i njezina sestra Mirjana Bajraktarević. Prilikom generalne probe došlo je do problema kada je Silvana shvatila da joj nisu omogućili posebno ozvučenje, bez kojeg koncert nije mogao biti održan. (Zrilić, 2023) Četrdeset osam godina nakon toga, 25. ožujka 2023. godine, pulski gradonačelnik je zabranio koncert hrvatskog pjevača Duška Kuliša u Puli na kojem su trebali nastupati narodnjaci iz Srbije Dragana Kojić, Ana Bekuta i Zorana Mićanović kao njegovi gosti. Cijeli slučaj je završio na Trgovačkom sudu u Pazinu, a sudac se izjasnio kako „nije bilo zakonskih uvjeta za prihvaćanje zahtjeva organizatora koncerta za privremenom mjerom ustupanja u posjed dvorane.“ A gradonačelnik je rekao kako takva muzika ne pripada „našem podneblju, duhu i mentalitetu grada“ (Evropa, 2023).

Pavlovsky u svojoj knjizi navodi kako jedan dio njegovih ispitanika isto tako, izražava čuđenje radi popularnosti muzike iz zemlje s kojom se nekad ratovalo, te se bavi pitanjima „Je li takva glazba ideološki problematična i antipatriotska, odnosno ugrožava li srpski turbofolk »hrvatstvo«? Jeli to uopće problem etike ili muzike, što i zavisi iz koje perspektive promatramo narodnjake“ (Pavlovsky 2014 : 190).

Ispitanici intervjuja tako spominju pojam ekavice kao razlog zbog kojeg se cajke i turbofolk negativno percipiraju u društvu. Djevojka koja ima 21 godinu i studentica je na Filozofskom fakultetu u Rijeci uspoređuje hrvatsku i srpsku turbofolk scenu objašnjavajući kako je slično problematična radi tema i vrijednosti koje se promoviraju, no smatra kako problem hrvatske publike, odnosno „nepublike“ jest upravo u ekavici: „...u Hrvatskoj ima dosta izvođača koji imaju sličnosti sa srpskim tekstovima i izvođačima, koji dijele sličnu tematiku kao i srpske pjesme... Recimo Jelena Rozga ima pjesmu „dođi kao slavljjenik na tortu i uzmi me cijelu“, ali takvi tekstovi se mogu naći u pjesmama Aleksandre Prijović koji ima sličan tekst, ne pratim toliku scenu pa ne znam ali govorim na primjer.“

Povijesna je činjenica da su južnoslavenski narodi u jednom trenu ušli u zajedničku državu i pod takvim utjecajem izvršeno je kulturno povezivanje odnosno utjecanje jednog naroda na drugi, pa nije neobično da se u djelu stanovništva uvriježila navika slušanja turbofolka i narodnjaka i nakon raspada države.

6.3. Povezanost stanja društva i tekstova u turbofolku i narodnjaku

Od ukupnog broja ispitanika ankete, 18 osoba izjasnilo se da ne sluša „cajke“, dok su 22 osobe koje su sudjelovale u anketi izjavile da slušaju „cajke“. Bez obzira na većinu ispitanika koja sluša takvu muziku, riječi i stavovi kojima se koriste prilikom njezina opisivanja sadrže negativne konotacije: posebno kada se osvrću na tekst, na njihov utjecaj i način ponašanja koji se njom povezuje. Djevojka iz Rijeke u anketi smatra da bilo koja muzika stvara utjecaj, te navodi kakav sadržaj promoviraju cajke: „Muzika koju slušaš uvijek podsvjesno utječe na tebe. Cajke promoviraju materijalizam, hedonizam, nekad drogu, kriminal i promiskuitetno ponašanje. Uči ih cijenjenju materijalizma (kvantiteta ispred kvalitete), degradiranju određenih društvenih položaja (posebice ženskih).“ Tako djevojka s Lošinja u intervjuu primjećuje: „...i „gasiraju“ se na pjesme koje u sebi sadrže pojmove droga, alkohol, kurve...“

Kada je riječ o percepciji cajki od strane ljudi koji ih ne vole, Pavlovsky je htio prikazati zašto je to tako i je li moguće racionalizirati razloge bez upliva političko – kulturnih utjecaja, s naglaskom samo na glazbena i tekstualna obilježja, no ne uspijeva u tom cilju, „...što je zapravo i bilo za očekivati, budući da nitko ne može u potpunosti biti imun na političko-kulturne utjecaje, tj. svatko promatra svijet iz vlastitog kulturnog rakursa, onog u kojem je odrastao“ (2014 : 187). Glazbeni kritičari koji se bave fenomenologijom glazbe navode kako narodnjake i turbofolk svrstavaju pod lošiju estetiku i kič, no istodobno smatraju kako sadrži „osjećaj za životnu stvarnost“ (Pavlovsky 2014: 188). Kristina Prkić – Palavra i Izet Pehlić (2021) radili su istraživanje o vrijednostima stavljajući u odnos sevdalinku i turbofolk, te su došli do

zaključka kako su pozitivne vrijednosti u sevdalinkama primjerenije za korištenje u odgojne svrhe. Sevdalinke su bosanske gradske pjesme. Okvir teme koji se pjeva u sevdalinki oslikava spoj islama i istočnjačkog oblika življenja kojeg je jedan dio Bošnjaka prihvatio pedeset godina nakon napada Osmanlija (Maglajlić 1983). Ako su sevdalinke nastale kroz gore navedeni način, iz toga možemo zaključiti da utjecaj druge kulture mijenja način života, elemente jezika poput tuđice, navike, rituala, čak arhitekturu koja je karakteristična kada se opisuje u pjesmama, pogotovo sevdalinki (Prkić – Palavra & Pehlić 2021).

Prema definiciji crnogorskog rock pjevača i tekstopisca Antonija Pušića, turbofolk znači gorenje naroda. „Folk je narod, turbo je sistem za ubrizgavanje goriva pod pritiskom u cilindar motora sa unutrašnjim sagorijevanjem“ (Prkić – Palavra & Pehlić 2021: 206). Turbofolk bazira se na motivima izraženog uživanja zabave, strasti i fatalizma, te upravo zato nastaje za vrijeme rata 90 – ih godina s namjerom da odvuče misli stanovnika od ratnih i političkih dešavanja koja su se odvijala u to doba. Ideologija koja se povezuje s turbofolkom jesu površan i brz način života kojeg prate agresivnost, hijerarhija muškarca nad ženom koja je objektivizirana i stereotipizirana kao ono „drugo“ o čemu ću detaljnije reći u poglavlju „Percepcija žena u turbofolku“ (Prkić – Palavra & Pehlić 2021). Dakle, pjesme turbofolka 90-ih godina u Srbiji služile su za manipulaciju i bijeg od ratne stvarnosti vojnicima, kriminalcima, ratnim zločincima i novim ratnim junacima koji su odlazili na takve zabave koje su bile priređene na način da su prihvaćale i pozivale svakoga. U to vrijeme one su ujedno imale i političku svrhu. Bivši srpski predsjednik Slobodan Milošević iskoristio je nacionalistički potencijal turbofolka kako bi prikupio što veći broj glasova i podrške od ljudi koji su emigrirali iz sela u gradove za vrijeme ratnih dešavanja (Luketić 2013: 402-403). Vrijednosti koje su predstavljene u turbofolku Eric Gordy (1999) povezuje sa zapadnim vrijednostima kao što su glamurozni naglašeni seksipilni imidž, konzumerističke navike i trendovi koji se brzo mijenjaju. Djevojka iz Rijeke u anketi navodi upravo problem teksta i tematika u cajkama koje predstavljaju drugačije vrijednosti danas: „S obzirom na to da je tekst takvih pjesama najčešće provokativan i propagira se razvratan način ponašanja (na što utječu i spotovi), smatram da te pjesme negativno utječu na svu mladež.“

Samim tim ljudi u pjesmama opjevavaju stvari, društvo, problem, način života koji ih okružuje, koji je već viđen negdje, zapisan na papiru u obliku stihova i stavljen u određenu perspektivu, te potom otpjevan. Pjesma ne stvara vrijednosti društva, već ih glazbenik i pjesma zrcale, a te vrijednosti se mijenjaju iz generacije u generaciju.

Stoga djevojka iz Vodica navodi u anketi kako turbofolk danas kroz vrijednosti koje se predstavljaju utječe na razmišljanje mladih: „Ograničavaju okvire razmišljanja mladih,

okrećući ih ka materijalnim vrijednostima“, što za cilj ima izvući novac iz cijelog društvenog fenomena koji se odvija oko narodnjaka i popularne kulture na Balkanu. Tako Pavlovsky u svojoj knjizi navodi: „...komercijalna popularna glazba je već sama po sebi marketinška strategija, budući da odašiljanje njezinih poruka javnosti nije motivirano aktivističkim pobudama, nego dohodovno-namjenskim – obraća se ciljanim skupinama kao potencijalnim kupcima“ (Pavlovsky 2014 : 86). Pjesme koje su se puštale na turbofolk zabavama na kojima su dolazili gore navedeni tipovi ratnih ličnosti opušitali bi se i trošili novac na po koju čašicu više što bi im pomoglo da lakše pobjegnu od stvarnosti u raskošni materijalni svijet zaokupljen zapadnim vrijednostima.

Vrijednosti koje su bile 90-ih godina na snazi opjevavale su se tada u turbofolku s namjerom bijega od ratne stvarnosti, koji se nastavio slušati i danas kada je društvo išlo naprijed i razvilo se. U odnosu na današnje vrijednosti i način života, vrijednosti 90-ih danas se čine „zadrtima“. No, danas se slušaju kao bijeg od ubrzanog načina življenja i stresa.

6.4. Društvene vrijednosti u narodnjaku i turbofolku

Društvene vrijednosti definiramo kao kriterij pravila ponašanja koje član društva poštuje. Poštivanjem vrijednosti društva pojedinac dobiva poštovanje od ostatka društva koje je tim vrijednostima priklonjeno. Uloga tih vrijednosti je održavati mir i stabilnost u društvu i suživotu članova na način da upravljaju ponašanjem članova same zajednice. Društvene vrijednosti su proizvod kulture. Stoga su različite kulture priklonjene različitim društvenim vrijednostima. Prema Marxovoj analizi otuđenja „društveno biće određuje društvenu svijest“ (Kuvačić 1976 : 7). Ideologija kojom se služi vlast upravlja kako društvom, tako i vrijednostima tog društva. Vlast je osiromašenim društvom bivše Jugoslavije za vrijeme rata 90-ih mogla manipulirati kako ona želi, poput turbofolka koji je 90-ih godina služio srpskom predsjedniku Slobodanu Miloševiću kao mamac za prikupljanje glasova. Kako Ivan Kuvačić objašnjava, prema Marxovoj teoriji zaostali narod koji teži osnovnim biološkim potrebama pristat će na novostvorene potrebe koje je vlast stvorila radi lakšeg upravljanja osiromašenim društvom (Kuvačić 1976 : 8). U cijeloj priči oko društva, vrijednosti i vlade veliku ulogu igra ideologija.

Da vlada igra ulogu u društvenim vrijednostima možemo, s druge strane, vidjeti i danas u Hrvatskoj, što je prikazano u poglavlju „Nacionalizam nekad i danas“ gdje su i sami ispitanici u intervjuu primijetili da se na području Hrvatske koncerti srpskih narodnjaka zabranjuju. Odluku o zabrani donose vlasti te na takav način utječu na glazbu i njezine vrijednosti koje će

se promovirati i utjecati na kulturu i društvo Hrvatske, ne slažući se s vrijednostima koje su uzdignute u turbofolk kulturi. Dakle vrijednosti turbofolk kulture kose se s vrijednostima hrvatske kulture. Djevojka iz Vukovara u anketi navodi: „Mislim da nije negativno po kulturu kako propagiraju razni čuvari hrvatstva, ali također mislim da nije ni suviše pozitivno jer to nije glazba čiji tekstovi teže nekoj dubini“, ponovno osvrćući se na tekst u kojem se propagiraju određene vrijednosti.

Obrađeni odgovori na anketna pitanja ukazuju da ukupno 30 ispitanika u anketi smatra da cajke utječu na hrvatsku kulturu i odrastanje mladih, dok 10 ispitanika smatra da ne utječu. Ispitanici ankete koji smatraju da cajke utječu na kulturu i mlade u Hrvatskoj, nisu se samo fokusirali na kulturu već na motive koji se promoviraju u tekstu: na percepciju žene, nezdrav način života, nedostatak prostora koji puštaju za bilo koju drugu muziku osim cajki i slobodu izbora opisujući promoviranje vrijednosti koji imaju utjecaj na hrvatsku kulturu, pa samim tim i na društvene vrijednosti.

Prema Palavri i Pehliću (2021.) turbofolk je „fenomen koji teži kulturnoj izoliranosti“, te u sebi sadrži teme kriminal, utječe na pravila civiliziranog ponašanja te manipulira sistemom moralnih vrijednosti. Turbofolk koji se danas sluša, utječe na mišljenje i na raspad moralnog miljea društva. Društvene vrijednosti koje se promoviraju u pjesmama turbofolka temelje se na odnosu imućnog muškarca koji ženi omogućuje financijsku sigurnost, a novac koji je stekao najčešće je dobiven putem kriminalnih radnji. Kako bi utvrdili vrijednosti koje se promoviraju u turbofolk pjesmama Palavra i Pehlić rade analizu motiva koji se spominju u pjesmi Ace Pejovića i Mileta Kitića. Česti motiv je „kafana“ i alkohol koji se percipira kao lijek za negativne emocije koje su nastale radi nesretnih ljubavi muškarca i žene, zatim teme poput optimizacija ženskog i muškog identiteta gdje se javljaju motivi moćnih muškaraca i žena. To možemo vidjeti u pjesmi Aca Pejovića:

Alkoholna poplava Pile maleno
A ja sam još na nogama Ti me koštaš papreno
Znam da negde posle tri U svakoj noći tražim spas
Nosiće me drugovi Luksuz je da ne mislim na nas.

Kada je riječ o muškom pjevaču koji pjeva o ženi u pjesmi, najčešće se radi o optimizaciji ženskog identiteta kroz mušku viziju moćne žene koja se uklapa sa slikom gore opisanog muškarca. Gore navedeni motivi spominju se u pjesmi Mileta Kitića:

Ni jedna nije k'o što je ona Ona je tvoja, ona je naša
Uzmi joj brate broj telefona Jer mi smo prava balkanska braća
Pa nek nam igra i noć i dan Ona je zvezda, ona je hit

Čija će biti noćas ne znam ni sam Ona je brate moj erotski dinamit.

Opasnost promoviranja gore navedenih motiva primjećuje djevojka iz Rijeke koja navodi kako bilo koja muzika koja promovira iskrivljene vrijednosti može ugrožavati mladež: „Naravno, bilo koji oblik glazbe koji promovira agresivnost, nepoštovanje prema ženama, vulgaran vokabular, može negativno utjecati na oblikovanje identiteta mladih.“ Djevojka s Raba u anketi se osvrnula na položaj žena i vrijednosti koje se promoviraju: „Cajke danas potiču nemoralno ponašanje, objektiviziraju kako žene tako i muškarce, a pogotovo su seksističke prema ženama.“

Mladi u anketi obraćaju pažnju na riječi i samu poruku pjesama iz područja turbofolka i uočavaju negativnosti odnosno komercijalnost, kao i mogućnost da takav sadržaj negativno utječe na mladu osobu koja nije toga svjesna. Djevojka iz Rijeke, obraćajući pažnju na koji način će utjecati na osobu u slučaju da sluša samo takvu vrstu muzike, kaže: „Smatram da utječe na kulturu i odrastanje jer slušatelj je uči o nekim vrijednostima, moralu i slično na način da će osobe koje slušaju isključivo takvu glazbu vrlo vjerojatno biti primitivnog razmišljanja.“ Ili Djevojka iz Zagreba navodi : „...poglupljuje ih jer uništavaju kulturu... zasjenjuje našu hrvatsku kulturu i glazbu.“ To potvrđuju Palavra i Pehlić: „Turbo-folk nudi otvorenu seksualnost sa polu nagim izvođačima, banalnim ljubavnim pričama i sugestivnim tekstovima prodorne i lake receptibilnosti,, (2021 : 213).

Pavlovsky ističe problem u socijalnom kontekstu uživanja u „cajkama“ i načinu života ljudi koji slušaju takvu glazbu na mjestima poput „klubova, diskoteka, kafića,“ i događanjima na takvim zabavama koje su prepoznatljive po određenom načinu ponašanja „... da se tamo konzumira puno alkohola i događaju tučnjave, da se tamo razbijaju čaše, da se tamo čak i puca,“ te takvim sredstvima pokazuju svoju moć tko će više potrošiti novca „bahateći se“ (Pavlovsky 2014: 189). Palavra i Pehlić kada se bave motivima u pjesmama spominju motive „kafana“, „klubova“ i „diskoteka“. Ti prostori predstavljaju „identitetsku jezgru“ turbofolk kulture unutar koje se ljudi koji slušaju takvu vrstu muzike druže i konzumiraju alkohol koji je također jedan od čestih pojmova koji se spominje u pjesmama (2021: 213). To potvrđuje djevojka iz Karlovca koja u anketi ističe problem s nezdravim stilom života : „Smatram da cajke promoviraju nezdrav stil života: često partijanje, unošenje alkoholnih pića, pušenje, itd.“ Alkohol je u turbofolk pjesmama predstavljen kao lijek za tugu koju čovjek osjeća radi neuspjele ljubavi (Palavra i Pehlić 2021). Jedan od negativnih utjecaja koji ova glazba nosi su određeni poroci koji dovode do nezdravog načina života koji se promovira kroz motive u pjesmama. Jedan dosta bitan komentar iz ankete koji bih izdvojila, je od djevojke iz Zagreba koja navodi kako ne promovira samo turbofolk podžanr negativne vrijednosti, već i strana muzika drugih žanrova također

promovira iste teme: „...Nisu cajke i turbofolk jedine vrste koje promoviraju takve aspekte, mnoge strane pjesme isto rade. Mislim da je sve to sredstvo manipulacije za pridobivanje pažnje, gledanosti i popularnosti.“ Kao takve, turbofolk možemo svrstati u popularnu kulturu kao fenomen masovnog komuniciranja (Pavlovsky 2014).

Opis društva prema Pavlovskom, kakvo se okuplja na turbofolk zabavama preslikava se u analizi pjesama koju su analizirali Palavra i Pehlić. S time možemo zaključiti da je muškarac iz Čakovca u pravu kada kaže da danas : „Mladi se poistovjećuju i ponašaju u skladu s tekstovima pjesama“. Isto mišljenje dijeli i muškarac iz Rijeke u anketi i ističe : „Na neke uopće ne utječe, a na neke utječe na način da se ponašaju u skladu s porukom koje te pjesme imaju“.

7. Istaknute vrijednosti žena u narodnjaku i turbofolku

Djevojka iz Rijeke u anketi dijeli cajke na stare i nove, odnosno narodnjak i turbofolk te primjećuje da se istaknute vrijednosti kod žena u narodnjacima - „starim cajkama“ i turbofolku - „novim cajkama“ razlikuju: „Zavisi od pjevača do pjevača. Novije “cajke”, koje su rijetko zapravo turbofolk, uglavnom predstavljaju žene na loš način, dok to nije bio slučaj u ranijem turbofolku (do 2010ih godina). “ Isto mišljenje dijeli djevojka iz Slatine: „U "cajkama" koje nastaju danas, većinom se žene predstavljaju u jako lošem svjetlu i pjesme su zapravo jako mizogine, dok se u većini starijih cajki žene zapravo opisuju jako lijepo.“ Njen odgovor se poklapa sa mišljenjem djevojke iz Poreča: „Ovisi o pjesmi. Ako se slušaju novije, onda su uglavnom neke lake žene, ali u starijima nije tako“.

Različitost ženine vrijednosti naspram muškarčeve vrijednosti ne događa se samo u glazbi turbofolka već i u drugim sferama života: politici, znanosti, na poslovnom planu pa i u privatnim i vjerskim sferama pojedinca i pojedinki. Carole Pateman ističe kako tvrdnja da su žene podređene, zapravo jest uvjerenje koje je ukorijenjeno u našu mitološku i religijsku baštinu. Problematika odnosa društva i žene započinje još u 17. stoljeću, u „individualističkoj, konvencionalističkoj koncepciji društvenog života“, kada dolazi do razvijanja revolucionarnog razumijevanja društvenog života stavljajući u odnos društvo (muškarac) naspram prirode (žena). Pojedinci društva stvaraju utemeljeni društveno- politički poredak, društvene odnose i institucije unutar kojeg su potrebne određene prirodne sposobnosti za sudjelovanje. Prirodu žene Pateman opisuje analizirajući Rousseovu teoriju. Ženska priroda se povezivala sa moralom i društvenom sferom za koju su stvorene, odnosno za obitelj i kućanski život. „... razorno djeluju u društvenom i političkom životu...“ Drugim riječima, smatralo se da žena radi svoje prirode nije sposobna biti uključena u političke sfere društva (Pateman i Jurić 1998: 24-

25). Patrijarhalni pristup se tako javlja puno prije pojave turbofolk kulture koja u pjesmama predstavlja ideju kako bi „savršena žena“ trebala izgledati. Pritom je ideja savršene žene kontrolirana i predstavljena prema muškoj mašti i kodeksima ljepote.

Pri komentiranju teksta u turbofolku ispitanici obraćaju pozornost na subverzivnu percepciju ženskog roda, te ističu prisutnost dobrovoljnih načina ponašanja opasnih za ženski rod. Djevojka iz Rijeke u anketi navodi tri načina na koje se žene percipiraju prema njenom mišljenju: „Postoje tri načina na koja se žene predstavljaju u pjesmama: očajnice koje vape za pažnjom muškarca, samouvjerene dame noći ili kao ljubavnice...Uvijek su slomljena srca i očajne za muškom pažnjom, previše seksualizirane... U „cajkama“ također primjećuju duh patrijarhalne kulture, što nije ni čudo s obzirom na društvene vrijednosti Balkana i bivše Jugoslavije odakle i potječu turbofolk i narodnjaci. Jugoslavija je uvela pravo glasa za žene 1945. godine (Željko 2014: 35), zatim pravo rada za žene i pravo na pobačaj 1969. godine (Perinčić 1990: 263). Premda su to pokazatelji progresivnog djelovanja, u stvari je to pridonijelo podupiranju razlike „muških“ i „ženskih“ poslova i podjele rada na temelju spolnih razlika. Adisa Gazetić to naziva „mitom o socijalističkoj jednakosti žena“ (Gazetić 2008: 5). Takva odluka samo je pridonijela razlici muškarca i žene. Ideologija patrijarhata „u svakom dijelu ljudske povijesti rabila je patrijarhalne obrasce kako bi nametnula određeno ponašanje žena i muškaraca“ (Gazetić 2008: 3). Većina djevojaka iz Rijeke u anketi ističe prisutnost očaja za muškom pažnjom od strane žena u pjesmama: submisivne muškarčevim seksualnim željama, prevratnice i neloyalne, sklone preljubima. „Identitet žene u turbofolk kulturi uvijek je spoj pornografskih i patrijarhalnih elemenata. Ženska prenaplašena seksualnost uvijek ide uz muški, frajerski, potencijalno ratnički imidž“ (Luketić 2013: 404). Kako djevojka iz Zagreba u polustrukturiranom intervjuu ističe: „Mladi koji ne slušaju cajke ne slušaju ih radi tema koje se obrađuju, seljačke su teme i nimalo feminizirane, žena je samo za seks i za kuhinju i ništa više...“, Djevojka iz Pule ističe da su opisane: „Seksistički, plastične, lake, glupe, u posjedu muškarca.“ Dakle, vrijednosti koje žena posjeduje su materijalizirane i svedene na njezin izgled i odnos koji ima s muškarcem.

Kada govorimo o odnosu kulture i prirode, kultura se veže za muškarca, dok se priroda veže za simbol žene radi „biologije i tijela“ jer je vezana za kućnu sferu i brigu o djetetu. Subverzivnost žena se primjećuje i u stvarnom svijetu, te je prisutna i u politici i o toj temi se raspravlja dugi niz godina. U političkom kontekstu bila bi riječ o privatnom prostoru (žena) i onom javnom prostoru za kojeg su „zaduženi“ muškarci. Fireston tvrdi kako je nastanak dualizma, muškarca i žene, u samoj biologiji prokreacija nejednakosti „Ograničavajući žene na reprodukciju (prirodu), muškarci su se oslobodili za svjetske poslove“ (Firestone 1970 u

Pateman i Jurić 1998: 120). Ali pojavom feministica sredinom devetnaestog stoljeća perspektiva se mijenja. Muškarci i žene „prirodno imaju zasebno ali komplementarno i podjednako mjesto u društvu.“ Pobijanjem tvrdnje o teoriji privatnog i javnog, feministice su dokazale da politika regulira osobni i obiteljski život, odnosno da se „sfera kućanskog života nalazi u srži građanskog društva“. Privatni (žena) i javni (muškarac) prostor su jednako važni jer su međusobno povezani i potrebni jedan drugome da bi opstali.

Zato je način na koji su žene predstavljene u turbofolku (kao osobe koje zavise od muške pažnje, zavisne od novca kojeg je muškarac zaradio ili pak kao „seksualni objekt“), možemo reći poprilično zasnovan na zastarjelim društvenim kodeksima.

Slično kaže djevojka iz Varaždina : „Žene su predstavljene kao seksualni objekti.“ Djevojka sa Raba navodi kako su predstavljene: „Kao sponzoruše, žene motivirane i opsjednute samo seksom i muškom pažnjom, te su strašno objektivizirane.“ Ili djevojka iz Zadra koja smatra: „Objektivizirane su najčešće, gleda se na njih kao lijepe i zgodne, a ne kao talentirane i radišne, stavlja ih se isključivo u centar pozornosti zbog raznih tračeva (najviše zbog njihovih ljubavnih odnosa).“

Što se tiče ženskih izvođača turbofolk glazbe, njihov je izgled izrazito seksualiziran. Temelji se na agresivnom seksipilu kroz vulgarne odjevne kombinacije koje naglašavaju ženske attribute. Na takav način želi se nametnuti i sam karakter uspješne ženske egzistencije. Luketić kao primjer izvođača navodi Lepu Brenu koja je 80-ih godina imala titulu seks-bombe, no danas vodi život supruge, majke i uspješne žene čime možemo utvrditi da profesionalna maska turbofolk izvođača „ne podrazumijeva društvenu provokaciju, subverzivnost ili otpor prema patrijarhalnosti“ (Luketić 2013: 405).

Djevojke iz Virovitice, Vukovara, Pazina, Raba i muškarac iz Čakovca dijele slično mišljenje u pogledu činjenice da su žene predstavljene kao sponzoruše, potlačene od strane muškarca, uglavnom komentirane iz muške perspektive odnosno promatrane i seksualizirane kroz oči muškarca, a djevojka iz Virovitice ističe : „Kao osobe koje zanimaju samo novci, skupi brendovi, bogati muškarci i kojima je jedina "dužnost" i vrlina da su lijepe i zgodne“. Moć kod muškaraca je u pjesmama predstavljena kroz novac, kriminalne radnje i drogu, dok je kod žene predstavljena kroz njezin vizualni izgled koji je standardiziran prema muškoj mašti. I jedni i drugi objektivizirani su i materijalno valorizirani prema moći i materijalnom bogatstvu.

U takvom kontekstu sadržaja turbofolk pjesama gdje su žene u društvu svedene na ukras, odnosno parazita koji egzistira na muškoj pažnji, a polazeći od teze da je umjetnički izražaj zrcaljenje društvenih pojava i normi, pitanje ženskih prava je marginalizirano. Iako se već desetljećima govori o individualnim slobodama i potrebi izjednačenja između pojma

čovjek i žena, čini se da se i kroz umjetnički izražaj čini društveni korak unatrag što se tiče ženskih prava na široj društvenoj razini. „Uvjerenje da je udanoj ženi mjesto u kući, kao slugi njenom mužu i majci njegove djece, danas je toliko prošireno i čvrsto ukorijenjeno da se takvo stanje stvari čini prirodnim obilježjem ljudske egzistencije, a ne povijesno i kulturno određenim“ (Pateman i Jurić 1998: 196).

Kada se našim ispitanicima postavilo pitanje da li vide povezanost predstavljanja žena u „cajkama“ sa trenutačnom percepcijom ženskih prava na široj društvenoj razini, 18 ispitanika vidjelo je tu povezanost, dok 22 ispitanika nisu istu uočili. Izraženo je čak mišljenje da daljnji liberalizam i izjednačavanje prava između muškaraca i žena dovodi do propadanja društva. Tako djevojka sa Raba kaže: „Smatram da su ženska prava prešla granicu i vode u takozvanu slobodu koja zapravo vodi u ropstvo, jer je sada sve dopušteno i na gotovo ništa se u ovom području ne gleda kao na nemoralno što dovodi do raspada društva (sjetimo se samo kako je Rimsko carstvo propalo izvana jer je bilo napadnuto, ali je propalo i iznutra zbog nemorala).“

Osoba iz Varaždina je istakla da „...takva glazba perpetuira takva promiskuitetna ponašanja. No, mislim da su ženska prava na jednakoj razini kao i muška. U Hrvatskoj ima previše faktora koji utječu na viđenje žene kao druge i objekta, a „cajke“ su minimalno utjecale na takvo viđenje, više ga žene same potiču.“

Dakle, na prostoru koji je politički izjednačio žene sa muškarcima još 1945., prisutne su pojave gdje je sociološki i ekonomski žena još uvijek u nejednakom položaju. Pažljiv promatrač može u segmentu umjetnosti, konkretno turbofolka, uočiti prisutnost takvog stanja u društvu, iako daleko od aktivne kritike, nego kao prosto oslikavanje takvog stanja. Postavlja se pitanje koliko se kroz obrazovni sustav može utjecati na jačanje mentalnog kapaciteta mladih ljudi koji će aktivno promišljati svoju poziciju u društvu, kako žele da se prema njima odnose i u kakvim korelacijama žele živjeti. Jer u konačnici odliv mlade radne snage koja ne vidi perspektivu u našoj sredini izraz je prepoznavanja određene situacije i ne slaganja s istom.

8. Zaključak

„Cajka“ je termin iz žargona za određenu vrstu glazbe. Radi se o narodnoj glazbi - onoj koja u svom nastajanju ima narodnjačke elemente, odnosno autohtone elemente za određeni narod i njegovu kulturu. Drugi termini koji se koriste jesu narodnjak ,turbofolk i „kafanska pjesma“. Veže se geografski za prostor Balkana.

Povijesno gledano termin postoji i razvija se preko stotinu godina, a oblikovan

je pod burnim političkim i ekonomskim promjenama i ratnim sukobima. Uvijek u sprezi sa politikom i u svrhu zabavljanja naroda njegovan je određen narodni izričaj do današnjih dana. Turbofolk je termin iz novijeg doba. Vezan je za potrebe politike 90-ih godina koje su bile ratne godine na ovim prostorima, a politika ga je koristila za zabavljanje mobiliziranog stanovništva za potrebe rata. Dok je danas među mladima popularan žanr trepfolk – trep cajka što spada pod turbofolka kulturu. Kada govorimo o miješanju pojmova turbofolka, narodnjaka, „kafanske“ pjesme i termina cajka, starija generacija pod pojam cajki smatra narodnjake, dok mlađa generacija cajke percipira kroz turbofolk koji nastaje miješanjem narodne muzike i novih tehnoloških otkrića i žanrova tijekom 90-ih godina. Kako isti nastaju radi komercijalnih ciljeva, javlja se prekomjerna proizvodnja takvih pjesama pri čemu je kvaliteta smanjena.

I mladi i stari slušači cajki različito vrednuju pojedina djela ovog žanra. Starije „cajke“ i mlađi i stariji vide kao kvalitetniju glazbu. Rad i se o pjesmama uglavnom ljubavnog sadržaja, koji u svojoj poruci se divi ljepoti i pozitivnim ljudskim osobinama. Za razliku od toga „nove cajke“ spadaju u glazbu niske kvalitete koja je stvorena u pretjerano velikoj količini, a njihov sadržaj je etički upitan. Prema ispitanicima najveći problem narodnjaka, cajki i turbofolka jesu riječi, tema, vrijednosti koje one promiču. Takvim, etički upitnim, sadržajem koji promovira „nevrijednosti“ predstavlja opasnost za mlade ljude koji takvim sadržajima pristupaju nekritički.

Dakle, problem predstavljaju vrijednosti koje se propagiraju: promiskuitet, uživanje droga i alkohola kao i život na rubu zakona. Na to se može nadovezati i određeno nazadovanje u pogledu percepcije ženskog pitanja budući da se žene prikazuju kao submisivne muškarcima. U kapitalističkom društvu u kojem je profit ispred svega, nije neobično da se umjetnost komercijalizira. Tako su i moderne cajke odnosno turbofolk koje karakterizira prekomjerno stvaranje s niskom razinom kvalitete kao izravnom posljedicom, u konačnici, pojava krajnje komercijalizacije uz korištenje izričaja koji je specifičan za određeno kulturno podneblje ali s elementima drugih brojnih i tehnološki i svakojakih trendovskih utjecaja pri čemu postojanje interneta i naprednih tehnologija i medija omogućuju brzo širenje takve glazbe.

1. Sažetak

Svrha ovog rada je utvrditi što je cajka, te na koji način danas mladež promatra termin cajki, odnosno narodnu muziku čija povijest seže do davne 1925. godine kada su se na ratnim prostorima Balkana narodnim pjesmama bodrili vojnici i časnici. Razvojem tehnologije i društva razvio se turbofolk koji se pomno birao za glazbene produkcijske kuće za vrijeme Jugoslavije. Kroz miješanje narodnjačkih pjesama s različitim drugim žanrovima razvila se cijela kultura turbofolka koja je danas aktualna kako u Hrvatskoj među mladima, tako i na ostatku Balkana. Kroz provedene polustrukturirane intervjuje i anketu u radu saznajemo što je mladima danas cajka i kako gledaju na takvu vrstu glazbe koja promovira vrlo specifične društvene vrijednosti: stereotipizaciju uloge i izgleda žena i muškarca, te motive „kafana“, alkohola i droge.

Za razliku od takvog sadržaja prisutnog u temama turbofolka, narodna glazba u svojim pjesmama sadrži elemente tradicionalnih društvenih i moralnih vrijednosti poput domovine, obitelji, ljubavi prema ženi i kraju i sl. Danas su države koje su sačinjavale Jugoslaviju samostalne, a jedna od stvari koja ih i dalje na neki način povezuje je upravo muzika, „cajke“.

Ključne riječi : cajka, turbofolk, vrijednosti, mladi.

8.2. Abstract

The purpose of this paper is to determine what "cajka" is and how today's youth perceives the term cajki, referring to folk music whose history dates back to 1925, when, on the war – tor lands of the Balkans, folk songs were used to boost the morale of soldiers and officers. With the development of technology and society, turbofolk emerged, which was carefully selected for music production companies during Yugoslavia. By mixing of folk songs with different genres, an entire culture of turbofolk developed, which is still relevant today, both among young people in Croatia and in the rest of the Balkans. Through semi-structured interviews and a survey conducted in this paper, we learn what „cajka“ means to young people today and how they view this type of music, which promotes very specific social values: the stereotyping of the roles and appearance of men and women , as well as motifs of „kafana“, alcohol, and drugs.

In contrast to such content found in the themes of turbofolk, folk music contains elements of traditional social and moral values in its songs, such as homeland, family, love for women, and one's native land, etc. Today, the ex-Yugoslav states are independent, but one of the things that still connects them in some way is music, the "cajke.

Key words: cajka, turbofolk, values, youth.

9. Literatura:

1. Baker, Catherine (2007), *The concept of turbofolk in Croatia: inclusion/exclusion in the construction of national musical identity*, London: SSEES.
<https://core.ac.uk/download/pdf/26699.pdf>
2. Dragojlo, Saša (n.d.). *Trep cajke: kapitalistički realizam*. Bilten Regionalni portal.
<https://www.bilten.org/?p=28232>
3. Ferostone, Shulamith (1970) *The dialectic of seks*, Bantam Book: New York
4. Gazetić, Adisa (2008), *Patrijarhat nekad i sad: Tranzicija i tradicijski obrasci, Tranzicija*, 10(21-22), 49-60.
5. Gordy, Eric D. (1999), *The Culture of Power in Serbia: Nationalism and the Destruction of Alternatives*, Pennsylvania State University Press, University Park, PA.
6. Gotthardi Pavlovsky, Aleksej (2014), *Narodnjaci i turbofolk u Hrvatskoj. Zašto ih (ne) volimo?*, Zagreb: Naklada Ljevak.
7. Kuvačić, Ivan (1976), *Ljudske potrebe i društvene vrijednosti*.
<https://hrcak.srce.hr/file/230310>
8. Leček, Suzana (2022), »Ne možemo samo čekati«–*Seljačka sloga i izvaninstitucionalna prosvjeta u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (1925.–1941.)*, *Cris: Časopis Povijesnog društva Križevci*, 24(1), 44-58.
9. Luketić, Katarina (2013), *Balkan: od geografije do fantazije*, Algoritam, Zagreb/Mostar.
10. Maglajlić, Munib (1978), *101 sevdalinka*, Prva književna komuna, Mostar.
11. Mikelić, Sara (2019), *Folklorni motivi u fotografiji časopisa Svijet (1926.-1936.)* (Doctoral dissertation, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History of Art).
12. Pateman, Carole & Jurinić, Paić Mirjana (1998), *Ženski nered: demokracija, feminizam i politička teorija*, Ženska infoteka.
13. Perinčić, Robert (1990), *Pobačaj - činjenice i posljedice*, *Obnovljeni Život*, Vol. 45, No. 4.
<https://hrcak.srce.hr/clanak/83815>
14. Plantak, Tereza (2020), *Turbofolk u svakodnevnici mladih u Hrvatskoj: od margine do mainstrima*, Diplomski rad, Zagreb: Fakultet političkih znanosti u Zagrebu.
<https://repozitorij.fpzg.unizg.hr/islandora/object/fpzg%3A1287/datastream/PDF/view>
15. Prkić-Palavra, Katarina, & Pehlić, Izet (2020), *Vrijednosne osobnosti sevdalinke i turbofolk muzike kao muzičkih izraza*.

16. Ritzer Georg,(1997.) *Suvremena sociologijska teorija*. Nakladni zavod globus, Zagreb
17. Rihtman-Auguštin, Dunja (1978), *Folklor, folklorizam i suvremena publika*, *Etnološka tribina*, 7-8 (1), 21-28.
<https://hrcak.srce.hr/80008>
18. Supek, Rudi (1992.) *Nacionalizam i društvene predrasude*. Globus nakladni zavod, Zagreb.
19. Šarić, Alen (2023), „Ma kakva Evropa, na svetu nema tog“ – autobalkanizam i srpski turbofolk devedesetih,“ *Povcast, svratište za humaniste*.
20. Željko, Darija (2014), *Obiteljskopравни položaj žena u Hrvatskoj u razdoblju od 1914. do 2014. godine*.
<https://hrcak.srce.hr/file/216766>
- INTERNETSKA STRANICA*
21. Zrilić, Kristina (2023, December 12). *SKANDAL KOJI JE TRESAO BIVŠU DRŽAVU: Silvana Armenulić rasprodala Lisinski, a onda joj bez riječi zabranjen koncert*. Scena.hr.
<https://scena.story.hr/Estrada/a9999/silvani-armenulic-bio-zabranjen-koncert-u-lisinskom.html>
22. Evropa, R. S. (2023, March 13). *Sud odlučio da se koncert srpskih narodnjaka u Puli “neće održati.” Radio Slobodna Evropa*. <https://www.slobodnaevropa.org/a/hrvatska-srbija-koncert-pjevaci-narodnjaci-zabrana/32315358.html>